

עברית בשניים: עברית לרמה ב' למידה בדגש רב תרבותי, חוברת תרגילים מאת דנה ספקטור ודליה רוט-גביון. 2020. ירושלים: אקדמון הוצאה לאור. 195 עמודים

שירי גורן
אוניברסיטת ייל

המעבר הפתאומי לסביבה לימודית מקוונת והצורך להקנות שפה באמצעות הוראה מרחוק העמידו סטודנטים ומרצים לעברית בפני שורה ארוכה של אתגרים. האתגרים הפדגוגיים אינם ייחודיים לעברית או אפילו להוראת שפה בכלל – ויעידו על כך קבוצות הפייסבוק הרבות העוסקות בהוראה, האינסטגרמים הפדגוגיים ואפילו העיסוק חסר התקדים בנושאים הנוגעים להוראה מקוונת בטוויטר (בזמנכם הפנוי, הציצו למשל בתכתובת המשעשעת והמועילה בנוגע לתרגילי חימום, ice breaker: <https://twitter.com/TrevorABranch/status/1331298907280736256>).

אחת המשימות המורכבות ביותר בהוראה מרחוק קשורה למה שנתפש בעיני כאובדן הספונטניות, או ההכרח לעבוד באופן מאוד מסודר ולהיצמד למערכי השיעור. כשמלמדים מהבית, אי אפשר ללכת כמה צעדים ללוח הנוסף בחדר ולהדגים משהו עליו בתשובה לשאלה של סטודנטית, אי אפשר להביא לשיעור שתיים או שלוש אפשרויות של הפעלות ולבחור את המתאימה ביותר בהתאם למצב הרוח הכללי בכיתה, וחשוב לעבוד באופן צמוד יותר לספר או לחוברת הלימוד. בהקשר הזה, שמחתי במיוחד לשמוע על הוצאתה לאור של חוברת התרגילים המלווה את ספר הלימוד עברית בשניים, ומיהרתי לרכוש אותה.

ספר הלימוד עברית בשניים: עברית לרמה ב' למידה בדגש רב תרבותי, שנכתב על ידי דנה ספקטור ודליה רוט, יצא לאור ב-2017 והודפס מאז בכמה מהדורות. כמו תכניות אחרות להוראת עברית בארצות הברית, התכנית לעברית בייל אימצה אותו כספר הלימוד המרכזי של השנה השנייה לפני כשלוש שנים, והוא מחליף מאז את "עברית מן ההתחלה" המיושן.¹ במהלך סמסטר הסתיו האחרון עבדתי במקביל הן עם הגרסה האלקטרונית של חוברת התרגילים אותה רכשתי באתר האינטרנט של הוצאת מאגנס (\$15) והן עם החוברת המודפסת (\$21) שנשלחה אלי מההוצאה לצורך כתיבת הביקורת. חוברת התרגילים החדשה מקיפה ומגוונת. יש בה 195 עמודים והיא מחולקת לאחד-עשר פרקים, עשרה מתוכם מקבילים לפרקי ספר הלימוד ופרק נוסף של חזרה כללית. כל פרק מכיל בין עשרים וחמישה לארבעים תרגילים חדשים בתחומי התוכן והדקדוק השונים בהם עוסקים פרקי הספר. דנה ספקטור ודליה רוט, שחיברו את חוברת התרגילים, מבהירות במבוא: "התרגילים והפעילויות בספר הם צורך שנוצר תוך כדי הוראה ובעקבות בקשותיהם של מורים שונים, המלמדים בספר הלימוד בארץ וברחבי העולם. בחוברת זו מובאים תרגילים נוספים לתרגול ולהעמקת הידע התחבירי, הלקסיקלי והמורפולוגי." (מבוא, ללא מספר עמוד). אכן, בתחום הטקסטים מוסיפה החוברת שאלות תוכן על קטעי קריאה הנמצאים בספר, וכן שאלות הבנה וחשיבה על טקסטים בספר שמשמשים לתרגול אוצר מילים או נושא לשוני. בתחום הלקסיקלי

1. ביקורת מקיפה על הספר עברית בשניים ועל המדריך למורה הנלווה לו פורסמה בגיליון 21 של כתב העת הזה ומופיעה כאן: <https://www.dropbox.com/s/gwww12u3q3wtvs/HHE%2021%20-%20Goren%20Roginsky%20-%20Review.pdf?dl=0>

מוסיפה החוברת מגוון רחב של תרגילי אוצר מילים – בתחום המילה, המשפט ובהקשר טקסטואלי רחב יותר. החוברת מציעה גם – וזה חשוב במיוחד – תרגילים הקשורים למילים שנלמדו בפרקים קודמים כדי לחזק את הידע הלקסיקלי המצטבר. בתחום המורפולוגי החוברת כוללת תרגילים נוספים לאלה המופיעים בספר בנושאים תחביריים ודקדוקיים להעמקת השימוש הטבעי בהם. גם כאן, מסבירות המחברות: "סוג התרגול מגוון, מתרגול טכני ועד לתרגול בתוך משפט ובתוך הקשר רחב יותר" (שם).

היתרון המרכזי של החוברת הוא בעצם קיומה. נוח מאוד שיש דפי תרגול ועבודה מוכנים שתואמים את הידע הדקדוקי ואת אוצר המילים המוצגים בספר עברית בשניים. בתחום התוכן, התרגילים המוצעים בספר אכן מגוונים, אבל הפורמט חוזר על עצמו בכל אחד מהפרקים. התרגילים החדשים המכילים שאלות תוכן על הטקסטים השונים בספר, כולל טקסטים שנועדו לתרגול אוצר מילים או נושא לשוני, מהווים תוספת חשובה במיוחד. סטודנטים אוהבים משימות המכילות התייחסות קונקרטי לטקסטים שהם נדרשים לקרוא, אפילו אם מדובר בשאלות תוכן פשוטות שאינן דורשות חשיבה מסדר גבוה (higher order questions).

גם תרגילי ההבעה בעל פה שנקראים בחוברת "משוחחים ומסבירים" הם בדרך כלל טובים מאוד ועשויים לספק גירויים מגוונים לשיחות. בנוסף לחמשת השיעורים השבועיים הרגילים, סינכרוניים וא-סינכרוניים, סטודנטים ברמת הביניים בייל נפגשים מדי שבוע בזוגות או כחידים עם מתרגלת דוברת עברית. במפגשי הדיבור האלה (20 דקות ליחיד, 30–40 דקות בזוגות) הם יכולים לדבר על כל נושא שמעניין אותם ובמידת האפשר, המתרגלת מנסה לכוון אותם להשתמש באוצר המילים, בדקדוק ובתחומי התוכן שנרכשים בשיעורים במהלך השבוע. בהקשר הזה, השאלות בסעיפי "משוחחים ומסבירים" הן טובות מאוד וסייעו למתרגלת להרחיב את נושאי הדיון ו"להפיק שפה" גם מסטודנטים מופנמים יותר שהגיבו באופן חיובי לשאלות קונקרטיות (האם הלימודים שלכם מתאימים למה שאתם רוצים לעשות בחיים?" (16), "בכמה בתים כבר גררתם? איפה? (73). חלק מהשאלות האלה עשוי להתאים גם לשיחות חימום קצרות בפתיחת השיעור, או בזוגות/קבוצות במהלכו (במסגרת breakout rooms). ניתן כמובן גם להשתמש בגרסאות שלהן גם למשימות כתיבה קצרות, בתוך ומחוץ לשיעור.

משימות הכתיבה שמופיעות בעיקר בסיום הפרקים נועדו להרגיל את התלמידים/סטודנטים לכתיבה אקדמית, אבל מלבד התייחסות קצרצרה למבנה הירצוי של חיבור אקדמי (19) (פתיחה, גוף חיבור: פסקה ראשונה: מצד אחד, פסקה שניה – מצד שני וסיום) אין ניסיון ממשי ללמד או לתרגל את הפורמט, אפילו לא דרך חלוקה של המשימה הגדולה למשימות קטנות ומשמעותיות (scaffolding). חסרות בחוברת משימות כתיבה קצרות שאינן פורמליות אבל כאמור, אפשר ואף כדאי להשתמש ברעיונות ובנושאים המופיעים בתרגולי ההבעה בעל פה גם לצרכים האלה.

תרגילי אוצר המילים והדקדוק אינם אחידים ברמתם אבל זה בסדר גמור משום שגם כיתות הלומדים אינן אחידות ברמתן, וכך ניתן להתאים תרגילים שונים ללומדים שונים. עם זאת וחשוב מכך, הן תרגילי הדקדוק הן תרגילי אוצר המילים שונים מאוד ברמת העניין והגירוי שהם מספקים לסטודנטים. כך למשל, תרגיל כד בעמוד 75 (אגב, למה לא לתת מספרים רגילים לתרגילים, ובכך להקל על הסטודנטים את ההתמצאות?) מבקש מלומדי העברית להפריד בין המילים המחוברות בקו "חופר מחלקת מתבייש – מרוצה ארגזבכור – כפראוצריה לומים – מאושר עניכד. ברור שהמטרה היא זיהוי של מילים מתוך אוצר המילים, אבל קשה לי לדמיין באיזו סיטואציה בעולם האמיתי דוברי עברית נדרשים להפעיל את המיומנות הזאת של הפרדה בין מילים צמודות, ולשם מה?

כמה מהסטודנטים בכיתות שלימדתי התלוננו שחלק מהתרגילים היו משעממים ורפטטיביים. קשה להאשים אותם, חוברת התרגילים מציעה מעט מאוד תרגול שקשור למשימות קונקרטיות, כלומר כאלה שהם עשויים להידרש להן כדוברי השפה. תרגול תלוי משימה – לפחות באופן חלקי – כן מופיע בעמוד 101 בו סטודנטים מתבקשים לכתוב על סרט שראו ולהסביר למה כדאי לצפות בו תוך שימוש במילות נייגוד ומילות הסבר ספציפיות. תרגילים נוספים מהסוג הזה, ותרגילים אחרים שדורשים יצירה עם שפה – מיומנות המאפיינת לומדים ברמת הביניים – יוסיפו מאוד לחוברת.

שימוש במהדורה הדיגיטלית של החוברת דורש פתיחת חשבון באתר של מאגנס (לצפייה במחשב) והורדה של היישום של מאגנס לצורך צפייה באמצעות טלפון או טאבלט (אנדרואיד או iOS). בכל המקרים המהדורה הדיגיטלית היא למעשה גרסת PDF של החוברת עצמה, עם סרגל שמאפשר מעבר קל יחסית בין הפרקים או העמודים השונים. על אף היכולת לעבור בקלות מעמוד לעמוד, קשה להתמצא בחוברת, הן במהדורה הדיגיטלית והן בזו המודפסת, בשל היעדרו של תוכן עניינים מסודר ומפורט. תוכן העניינים הנוכחי מפנה אך ורק לטווח מספרי העמודים העוסקים בפרקים השונים, לדוגמה: "פרק חמישי – חינוך 77–95", אך לא לתרגילים עצמם. כך, אם רוצים לברר במהירות אם יש בחוברת תרגול של נושא לשוני מסוים, כמו למשל מילת היחס אצל, או חזרה על צירופי שם הפועל, אין כל דרך לדעת, לא כל שכן למצוא את העמוד המתאים בחוברת. מלבד מעבר יסודי על כל עמוד בחוברת, הדרך היחידה למצוא תשובה לשאלה כזאת היא לחזור לתוכן העניינים של הספר, לחפש באיזה פרק נמצא הנושא הדקדוקי המדובר ואז לצמצם את טווח החיפוש בחוברת לעשרים העמודים הרלוונטיים. בסופו של דבר, כדי לחסוך את זמן החיפוש הממושך פעם אחר פעם מצאתי את עצמי מכינה לכל פרק שלימדתי טבלה עם פירוט הנושאים וסוגי התרגילים המופיעים בכל עמוד, כדי שאוכל לנווט ולבחור ביתר קלות במסגרת ההכנה לשיעורים הספציפיים. סטודנטים הרוצים להשתמש בחוברת באופן עצמאי, לצורך העשרה או הרחבה של הנלמד בכיתה, יתקשו לעשות זאת בשל היעדרו של תוכן עניינים מפורט.

החוברת בנויה ומוצגת כחוברת עבודה, אבל היא לא כוללת דפי תשובות או דפים שניתנים לתלישה בקלות, לצורכי הגשה. איך, אם כן, ניתן לאסוף ולבדוק דפי עבודה של שעורי בית או עבודה א-סינכרונית? הפתרונות שמצאנו התחלקו בדרך כלל לשני סוגים: סטודנטים שהעדיפו לכתוב בכתב יד כתבו בחוברות שלהם, צילמו את התרגילים הרלוונטיים והעלו את הקובץ המצולם לפלטפורמת הלמידה של הקורס. סטודנטים שהעדיפו להקליד יכלו לשלוח להדפסה את העמוד הרלוונטי בחוברת האלקטרונית, לשמור אותו כ-PDF, להקליד את התשובות לשמור את הקובץ שוב, ואז להעלות אותו לפלטפורמת הלמידה. אני מציינת את כל זה כדי להמחיש עד כמה מסורבל התהליך הזה כשמדובר בחוברת עבודה. כל זה כמובן, לא קשור לתוכן של החוברת, אלא רק לאפשרויות השימוש בה בסביבה של הוראה ולמידה מרחוק.

בעולם אידיאלי, כזה ששפות עם ציבור לומדים רחב יותר נהנות ממנו כבר שנים ארוכות (ספרדית, סינית, צרפתית, גרמנית, איטלקית) הפלטפורמה הדיגיטלית תהיה כזו שתאפשר ללומדים להקליד את התשובות שלהם – לתרגילי הדקדוק, אוצר המילים, והשאלות הטקסטואליות הסגורות – ישירות למחשב ולקבל משוב מידי על העבודה שלהם. המרצה מצידה, תקבל דוח אלקטרוני מסודר עם רשימת הטעויות של כל סטודנט/ית. פלטפורמות דיגיטליות כאלה קיימות כבר זמן רב בשפות אחרות, הן בתשלום והן במסגרת של גישה חופשית. רבים מאיתנו, במיוחד בשנה האחרונה, עובדים כל הזמן עם תוכנות ואפליקציות שמאפשרות בדיוק את זה. בין אם אלה פלטפורמות

הלמידה של האוניברסיטה (קנווס, בלאקבורד) ובין אם אלה אפליקציות ספציפיות כמו קוויזלט, פליי פוזיט ובהקשר מעט אחר, דואולינגו. התחושה היא, לעיתים, שהוצאות הספרים האקדמיות בישראל מרוחקות שנות אור ממציאות ההוראה והלמידה שקיימת כבר שנים בארצות הברית, לפחות בתחום הטכנולוגי. זה כמעט מפתיע, שלא לומר מקומם, כשמדובר במדינה שמכנה את עצמה "start up nation". כדי שניתן יהיה להמשיך ולהשתמש בתכנים (הראויים) שמופקים בשיתוף הוצאות הספרים האלה, נדמה שנדרשת התאמה הרבה יותר מובהקת בין התוכן ובין התוכנה.